

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA`LIMI VAZIRLIGI
NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

Pedagogika fakulteti

Tasviriy san`at va muhandislik grafikasi kafedrası

Tasviriy san`at va muhandislik grafikasi ta`lim yo`nalishi

3-kurs 3 guruh talabasi Bozorov Azamatning

O`quvchilarni tasviriy san`at faniga qiziqtirish
yo`llari mavzusidagi

KURS ISHI

Ilmiy rahbar:

Raximov O.D.

Navoiy – 2015

MUNDARIJA

KIRISH.....

I–BOB. TASVIRIY SAN`ATNI O`QITISH METODIKASI HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA.....

1.1. Chet ellarda tasviriy san`atni o`qitish tarixidan.....

1.2. O`zbekistonda tasviriy san`atni o`qitilishi.....

II–BOB.O`QUVCHILARNI TASVIRIY SAN`ATGA QIZIQTIRISH.....

2.1. Qiziqarli mavzular tanlash.....

2.2. O`yin va sarguzasht tarzida o`tiladigan mashg`ulotlar.....

Xulosa.....

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati.....

KIRISH

1997-yili O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha «Ta'lim to'g'risida»gi qonun va «Kadrlar tayyorlash Milliy» dasturi qabul qilindi. «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»da estetik turkumdagi fanlarni o'qitilishiga alohida e'tibor berilgan bo'lib, xususan, uning «Uzluksiz ta'limni tashkil etish va rivojlantirish tamoyillari» qismida uzluksiz ta'limning faoliyat ko'rsatish tamoyillaridan bin ta'limning ijtimoiylashuvi deb qaraldi. U ta'lim oluvchilarda estetik boy dunyoqarashni hosil qilish, yuksak ma'naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlashni shakllantirish lozimligini qayd etadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 24-fevraldagi «Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari tashkil etish va ularning faoliyatini boshqarish to'g'risida» qaroriga muvofiq Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun malakali pedagog-kadrlar tayyorlash bo'yicha tayanch oliy ta'lim muassasi, deb belgilandi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston umumiy o'rta ta'lim maktablari va kasb-hunar kollejlari uchun tasviriy va amaliy san'atni o'qitilishini takomillashtirish borasida bir qator mualliflar tomonidan Oliy o'quv yurtlari bo'yicha o'quv adabiyotlar, qo'llanmalar tayyorlangan va chop etilgan. Shularni e'tiborga olib bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisi fanning barcha bo'limlari bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi, boshqa fanlar bilan aloqalari, san'atshunoslik va gumanitar yo'nalishlari haqida aniq tasavur va ularni amalda qo'llash malakalariga ega bo'lishi zarur. Kasb-hunar kollejlarda yosh, badiiy ijodkor talabalarni tayyorlash bo'yicha oliy ta'lim rassom-pedagoglar oldiga mazmunan yangi vazifalarni qo'ymoqda. Shuning uchun ushbu qo'llanmada o'quv dastur asosida fan o'qituvchisi bilishi zarur bo'lgan mavzularni yoritishni maqsadga muvofiq deb hisobladik.

Metodika ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlash usullarining mazniun xususiyatlarini qarab chiqadi. Ma'lumki, o'qitish jarayonida xilma-xil metodlar qo'llaniladi. Bu yerda ta'lim usuli, o'quv materiallarini joylashishi (o'quv reja, dastur), ta'lim prinsiplari va o'quv tarbiyaviy ishlarning umumiy maqsad va vazifalari eng muhim ahamiyatga egadir.

Metodika soʻzi, avvalo, taʼlim va tarbiyaning samarali usullarini majmui maʼnosiga aytiladi.

«Metod» grekcha soʻz boʻlib, «tadqiqot yoʻli», «bilish usuli» maʼnosini anglatadi. Pedagogikada oʻqitish metodlari deganda, umumiy oʻrta maktab, oʻrta maxsus kasb-hunar kolleji oʻquvchilarining bilim, malaka va koʻnikmalarni egallashda, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda va dunyoqarashini tarkib toptirishda oʻqituvchilarning qoʻllagan ish usullari tushuniladi.

Amaliy metodika esa taʼlim va tarbiyaning rivojlanish jarayonini oʻrganadi. Pedagogik mahorat, koʻnikmalarni oʻrganish va uni egallashga qaratilgan maʼlum isteʼdod, qobiliyatlar va ishtiyoqlar (moyilliklar) mavjud boʻlishini talab etadi, chunki tasviriy sanʼat pedagogikaning mashaqqatli va murakkab hamda masʼuliyatli sohasidir.

Oʻqitish sanʼati amaliy mashgʻulotlar mobaynida, uzoq ijodiy mehnat orqali egallanadi.

Demak, tasviriy sanʼat oʻqitish metodikasi pedagogika ilmining taʼlim va tarbiyaning maqsad va vazifalariga tayangan holda samarali oʻquv jarayonini tashkil etuvchi, shakl va yoʻllarini tadqiq etuvchi sohasidir.

Kurs ishining maqsadi –

Men oʻz kurs ishimda chizmachilik haqida umumiy tushuncha berishni va Oʻquvchilarni tasviriy sanʼatga qiziqtirish usullarini oʻrganishni oʻz oldimga maqsad qilib qoʻyaman.

Kurs ishining vazifasi:

– Tasviriy sanʼat haqida bilimimni rivojlantirish.

Kurs ishi tuzilishi: kirish, ikki bob, xulosa foydalanilgan adabiyotlar roʻyxatidan iborat boʻlib, jami ____ sahifani tashkil etadi.

I-BOB. TASVIRIY SAN`ATNI O`QITISH METODIKASI HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA.

O`qitish metodikasi deganda ta`lim va tarbiyani maqsadga muvofiq amalga oshirishning eng samarali yul va uslublar yig`indisi tushuniladi. Mashg`ulotni metodik jihatdan tug`ri tashkil etish esa o`qituvchining o`z oldiga quygan maqsadiga xam bog`liq. Shu bilan birga qisqa va oddiy yo`llar bilan, oddiydan-murakkabga borish printsipida ma`lum ketma-ketlikda erishish nazarda tutiladi. Boshqacharoq, qilib aytganda, o`qitish metodikasi to`g`ri tanlanganda o`quvchilar ko`zda tutilgan o`quv materialini puxta o`zlashtiradilar va ularda o`zlashtirish darajasi bir qadar yuqori bo`ladi.

Metodika so`zining uzi ikki xil bo`ladi: ular umumiy va xususiy metodika hisoblanadi.

Umumiy metodika maktabda olib boriladigan barcha ta`lim-tarbiya ishlariga, xususiy metodika esa u yoki bu o`quv predmetiga nisbatan qo`llaniladi. Metodika, ko`pincha pedagogika, psixologiya va san`atshunoslik, estetika sohasidagi nazariy xulosalarga tayanib ish ko`radi.

Pedagogik nazariyada uch xil metod bo`lib, asosan nutqiy, namoyish etish va amaliy ishdan iboratdir. Bu metodlar o`z o`rnida mayda metodlarga ham bo`linadi. Masalan, nutqiy metod hikoya qilish, tushuntirish, suhbat, kitob bilan ishlash v.b. shu kabi metodlardan tashkil topadi.

Ko`rgazmali metod esa kuzatish, namoyish etish kabilardan, amaliy ish esa mashq, rasm ishlash, ijodiy ish, uyin kabi metodlarga bo`linadi.

O`qituvchilar faoliyatida «uslub» degan suz ham ishlatiladi. «O`qitish uslubi» deb biz o`qitish metodlarining ayrim qirralarini tushunamiz. «O`qitish uslublaridan» o`qitish metodi tashkil topadi.

Masalan, «namoyish etish» metoda asosida o`qituvchi mashg`ulot o`tkazganda, u ekranga san`at asarining tasvirini texnika vositasi orqali tushiradi. Bu jarayonda o`qituvchi suratdagi biron shaklni yirik qilib ko`rsatishi usul hisoblanadi. Shu o`rinda ekrandagi surat tasviri yuzasidan savol-javob o`tkazilganda ham bu yuqoridagi usulning davomi hisoblanadi.

O`qituvchi o`qitish metodlariga asoslanib ish yuritganda u rangshunoslik, perspektiva, yorug` soya, kompozitsiya qonunlari va ularning xususiyatlaridan kelib chiqadi. Shuni hisobga olish lozimki, tasviriy san`atning u yoki bu turining nazariy asoslarini o`rgatganda yoki tasviriy san`atning u yoki bu faoliyat turini o`qitganda o`qituvchi bir xil metodlardan foydalanishi mumkin emas.

O`qitish metodikasining tarixi juda uzoqlarga ya`ni kishilar qachon bir-birlariga rasm chizishni o`rgata boshlagan paytlariga borib taqaladi. U kishilik jamiyatining taraqqiyoti davrida takomillashib borgan, davr o`tishi bilan o`qituvchilar, olimlar uning yangidan-yangi qirralarini ochganlar va u mutaxassislar orasida tarqalgan.

Shuni xam kayd qilish lozimki, shakllangan har bir metod shaklan bir xil bulsa-da, uni bir o`qituvchi, ikkinchi o`qituvchidan o`rganib, shundayligicha qullayvermaydi. Uni xar bir o`qituvchi o`z maktabidagi moddiy-texnikaviy shart-sharoitlar, bolalarning bilim va malakalarining saviyasi, dars mavzusi uning o`ziga xos xususiyatlari va boshqa shu kabilarni hisobga olishi lozim. Shunga ko`ra boshka o`qituvchi qullayottan va yaxshi samara berayotgan bir metod boshqa o`qituvchi faoliyatida yaxshi natija bermasligi ham mumkin.

Shuning uchun qo`llashga muljallangan har bir metod pedagogik faoliyat davomida tajriba-sinovdan o`tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Sinov bir marta emas, bir necha marta o`tkazilishi lozim bo`ladi. Chunki, bir sinfga muljallangan bir metodika boshqa vaqtda yuqorida qayd qilinganidek, sharoitga qarab boshqa sinfdan boshqacha natija berishi mumkin. Tanlangan va qullanib kelinayotgan har bir metod shaklan o`zgarmay qolsa ham, mazmunan o`zgarishi ham mumkin. O`qituvchining to`xtovsiz izlanishlari, tajribalari asosida uning yangidan-yangi qirralari ochilaveradi. Mutaxassislar orasida tasviriy san`atni o`qitish metodlariga turlicha qarashlar mavjud. Bir guruh mutaxassislar o`qitish metodlari yagona tizim, yagona talablarga javob berishi lozim deb hisoblaydilar. Ularning fikrlariga qaraganda, har bir metod jamiyat taraqqiyoti davomida shakllanib bo`lgan, uni o`zgartirmasdan shundayligicha qo`llash lozim. Boshqa guruh mutaxassislarining fikrlariga qaraganda o`qitish metodining asosini har bir o`qituvchining shaxsiy ish

tajribasi tashkil etishi kerak. Bizningcha, masalaga bunday yondoshish to'g'ri emas. Ta'lim-tarbiya sohasida o'qitish metodlari qotib qolmaydi, u doimo taraqqiy egadi. Bunda O'qituvchining tajribasi albatta, katta rol o'ynaydi. Shunday ekan, pedagogik amaliyotda sinfdagi shart-sharoitlarni hisobga olib, shakllangan metodika asosida xam, o'qituvchining shaxsiy tajribasi asosidan ham foydalanaverish lozim.

O'qituvchi o'qitish metodikasini ish jarayonida o'z-o'zidan egallayvermaydi. U ish jarayonida izlanishi, sinov ishlarini o'tkazishi, ko'p adabiyotlar o'qishi, ilg'or tajribalarni o'rganishi hamda ulardan tegishli xulosalar chiqarishi asosida paydo bo'ladi. Shuningdek, u jamiyat taraqqiyoti davrida shakllangan o'qitish metodlarini tanqidiy nuqtai nazardan tahlil etishi va uni zamon ruxiga moslashtirgan holda qayta ishlashi asosida namoyon bo'ladi.

XVII-XIX asrlarda umumiy o'rta ta'lim maktablarida tasviriy san'atni o'qitish metodlarini takomillashtirishda chet el pedagoglaridan Jon Lokk, Jan Jak Russo. Iogani Genrix Pestalottsi, Peter Shmidt, A.Sapojnikov, G.Gippius, N.Kramskoylar katta xissa qo'shgan bo'lsalar, XX asrda rus pedagog-olimlaridan E.S.Kondaxchan, G.B.Labunskaya, N.N.Rostovtsev, V.S.Kuzin, E.E. Rojkovalar, O'zbekistonda tasviriy san'atni o'qitish metodikasini oyoqqa turgazishda rassom-pedagoglardan M.Nabiev, B.Oripov, Q.Qosimov, B. Azimovalarning xizmatlari katta bo'ldi.

1.1.Chet ellarda tasviriy san'atni o`qitish tarixidan

Jahonda tasviriy san'atni o`qitilishi haqida dastlabki ma'lumotlar etarli bo`lmasada, biroq qadimgi Misr va Yunonistonda eramizdan avvalgi 3- asrlarga doir materiallar ham mavjud. Qadimgi Misrda tog` qoyalariga uyib ishlangan haykallar, shuningdek rangtasvir asarlari uzining yuksak badiiyligi va ishlanish texnikasi jihatidan kishilarni hayratga solib kelmokda.

Shuni alohida qayd qilish lozimki, bunday san'at asarlari qanday shaklda bo`lishidan qattiy nazar ularni maxsus maktablarsiz yaratib bo`lmaydi. Kishilar o`z tajribalarini keyingi av-lodlarga turli yullar bilan ibtidoiy jamoa davridan boshlab o`tkazib kelganlar desak yanglishmagan bo`lamiz. Bunga eng qadimgi Misrda rasm chizishga o`rgatishga doir tarixiy manbalar guvoxlik beradi, Tasviriy san'atni o`qitishishi bilan odamlar qadimdan shug`ullanib kelganliklari kuproq qadimgi Misr manbalarida saqlanib qolgan. Misr maktablarida rasm ishlashga o`rgatish muntazam ravishda chizmachilik bilan bog`liq holda amalga oshirilgan. Tarixiy ma'lumotlarga qaraganda maktabni tugallab chiqayotgan yoshlar ma'lum maydon yuzasini o`lchash va uni qog`ozga tushura oladigan, bino planini chiza oladigan, ariq va kanallarning sxemasini tasvirlay oladigan bulishlari talab etilgan. Rasm bolalarni yozish savodini chiqarishda ham katta ahamiyatga ega bo`lgan.

Masalan «o» harfini o`rgatish uchun oyoq rasmi, «q» harfini o`rgatish uchun qul rasmi chizdirilgan.

Bolalarni rasm chizishga o`rgatishda qulni erkin harakat qilishiga alohida e'tibor berilgan. Erkin, engil, ravon chiziqlar chizish doskada yoki papirus qog`ozlarda bajarilgan.

Shuni ham alohida qayd qilish lozimki, bu davr maktablarida faqat bolalar o`qiganligi sababli ularga nihoyatda yuqori talablar qo`yilgan.

Shuning uchun ham talab va ko`rsatmalarga rioya qilinmaganda bolalar qattiq jazolangan, hattoki yog`och bilan kaltaklangan.

Misr maktablarida rasm chizishga o`rgatish nazariyasi bor-yo`qligi ma'lum bo`lmasada, ayrim rasm chizish qoidalari qo`llanilgan. O`qituvchilar rasm chizishni (shakl, rang, ulchov, tuzilishi v.b.) tabiatni kuzatish asosida emas, ko`proq namunadan, sxemadan ko`chirish orqali o`rgatganlar.

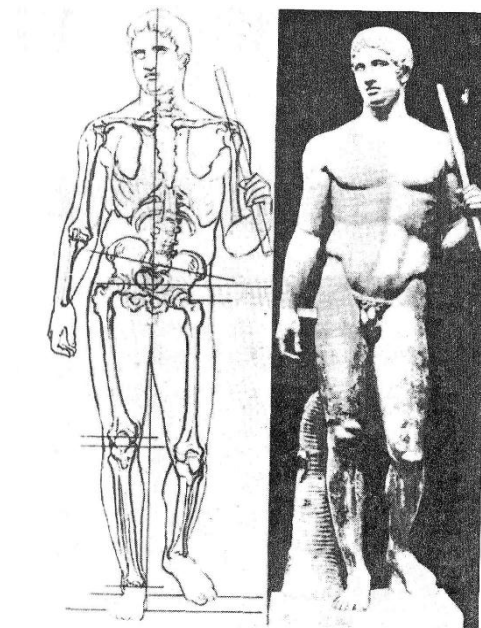
Ayrim ma'lumotlarga qaraganda, Misrda rasm chizishga o`rgatish qadimgi Yunonistondan ancha avval boshlangan. Italiyalik XV asr me'mori, artisti, yozuvchisi va olimi L.B.Alberti shunday deb yozadi: «Misrliklarning yozishicha, rangtasvir ishlash ularda Yunonistondan olti ming yil avval mavjud bulgan». (5.40)

Rasm chizishga o`rgatish qadimgi Yunonistonda ham o`ziga xos yunalishda amalga oshirilgan. Ularda rasm ishlashga o`rgatishda tabiatni, butun borlikni o`rganishga, unda guzalliklarni idrok etishga alohida e'tibor berilgan. Rasm ishlash uchun yog`och taxta ustiga asalari mum surtilgan va uning ustini buyoq, bilan

sidirga bo`yalgan. Rasm ana shu yuza ustiga o`tkir metall yoki suyak bilan chizilgan. Noto`g`ri chizilgan rasm qo`l bilan ishqalanib, chiziqlar o`rii to`ldirib o`chirilgan. So`ngra tekis yuzaga yangi rasm ishlangan.

Eramizdan avvalgi 432 yidda Yunon haykaltaroshi Poliklet kishi tanasi a'zolari o`rtasidagi mutanosiblik, proportsionallikka doir namuna sifatida «Dorifor» xaykalini yaratdi. Keyinchalik u barcha maxsus badiiy va badiiy bo`lmagan maktablarda o`rgatildi.

Yunon rassomlari borliqni va turmushdagi guzalliklarni kuzatish asosida tasvirlashni qonun va qoidalarini ishlab chiqqanlar. Ularning fikricha go`zallik, ko`proq xushbichim, tartib, ritm va simmetriya, bo`laklar o`rtasidagi mutanosiblik, to`g`ri matematik munosabatlarda ifodalanadi.

Keyinchalik Yunonistonda rasm ishlashning bir necha o`ziga xos maktablari paydo bo`lgan. Ular orasida tasviriy san'at va uni o`qitish taraqqiyotida Sikion maktabi katta rol uynagan. Bu maktabda o`qitish ishlari ilmiy asosda tashkil etilgan bo`lib, bolalar ko`proq tabiatga, uning qonuniyatlarini bilishga qaratilgan.

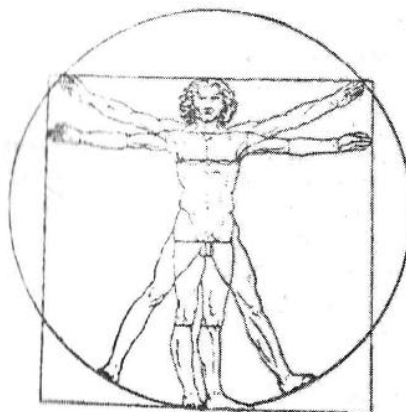
Bu maktabni bitirganlar orasida Pamfildek mashhur rassomlar ham bo`lgan. Pamfil rasm chizishning ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyatini ko`rsatib bergan. Bu hakda uning zamondoshi Pliniy shunday deb yozgan edi: «Uning sa'yi harakati bilan avval Sikionda, so`ngra Yunonistonda hamma bolalarga rasm chizishni o`rgatish lozimligi belgilab qo`yilgan. Boshlang`ich ta'lim rasm chizishdan boshlanishi qayd qilingan edi.

Uyg`onish davrida Italiya tasviriy san'ati va uni o`qitish metodi katta rol uynagan. Bu davrda rasm chizish umumiy ta'lim beradigan o`quv predmetlari qatoriga kiritildi. Mashhur rassomlardan Chennino Chennini, Leon Batista Alberti, Leonardo da Vinchilar bu borada e'tiborga loyiq ishlarni amalga oshirganlar. Ularning asarlarida fan va san'at o`rtasidagi aloqalar, proportsiya, perspektiva, anatomiya masalalari asosiy o`rinni egalladi. Ularning fikrlariga ko`ra naturaga qarab rasm ishlash o`qitishning asosini tashkil etishi lozim hisoblangan.

Ayiqsa, Leonardo da Vinchi tasviriy san'atni o`qitish metodikasi taraqqiyotiga katta ta'sir ko`rsatgan. U o`zining «Kniga o jivopisi» nomli ishida rassomchilikni jiddiy ilmiy fan sohasi deb qaradi. U ko`p yillar davomida

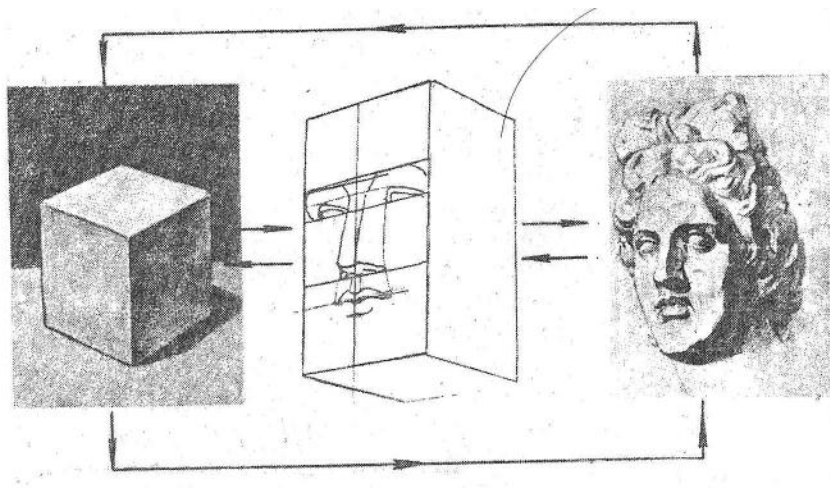
anatomya, rang, kishi a'zolari o'rtasidagi mutanosiblik qonuniyatlarini ishlab chiqqan. (18. 87)

Tasviriy san'atni o'qitishni takomillashtirishda Uygonish davrining nemis rassomlaridan A.Dyurerning xizmatlari katta bo'ldi. U birinchi bo'lib rasm ishlashni engillashtirish uchun geometrik metodni uylab topdi.

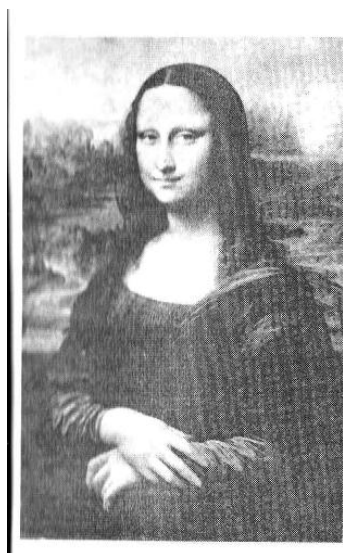

Uning fikricha har kanday buyum, qism va yuzalar asosida geometrik shakllar yotadi. Shuning uchun chizishda u yoki bu narsalarni tasvirlashda avval geometrik shakllar chizib olinishi lozim, keyin ular umumlashtirilib, haqiqiy tasvir xosil qilinadi. Keyinchalik uning bu metodi Dyupyui, Ashbe, Chistyakov kabilarning pedagogik faoliyatlarida keng qo'llanila boshlangan. Hozirgi kunlarda xam bu metod o'z kuchini yuqotganicha yuk.

Uygonish davri rassomlarining katga xizmatlari shundan iborat bo'ldiki, ular tasviriy san'atda anatomya, perspektiva, yorug'soyaning benihoya katta axamiyatini asoslab berdilar. Natijada san'at asarlari o'zining yuksak badiiyligi va realistikligi bilan tomoshabinlarni lol qoldiradigan bo'ldi.

Shunga qaramasdan tasviriy san'atii o`qitish tizimini yaratish ularga nasib etmadi, Bu muammolar asosan XVI asrdan boshlab echila boshlagan. Bir qator akademiyalar tashkil etilishi ishni engillashtiradi. Bunday akademiyalar Florentsiya, Rim, Balon kabi shaharlarda ochildi. Avvalgi vaqtlarda bunday maktablar xususy shaxslar tomonidan tashkil etilgan bo`lsa, endi davlat va jamoalar ham bunga o`z ulushlarini qo`sha boshlagan edilar. Bu o`quv yurtlari orasida mashhur rassom, haykaltarosh va muallim aka-uka Karrachilar hamda uning amakivachchalari Agostino va Annibale tomonidan ochilgan badiiy Akademiya ko`proq iz qoldirdi.

Ular yaratgan o`qitish tizimida o`quv materiallarini tez o`zlashtirish, o`quvchilarni ilmiy bilimlar, muntzam mashq, qonun-qoidalar asosida rasm ishlash malakalarni hosil qilish asosiy o`rinni egalladi.

Bu rassom-muallimlar o`zlaridan avval o`tgan rassomlarning tajribalari va yutuqlarini umumlashtirib, talabalarni shu asosda o`qitishga harakat qildilar. Ular o`z faolliklarida yorug`soya, kolorit, rang, konstruktsiya, anatomiya, perspektiva masalalariga alohida e'tibor berdilar. Ayrim tarixiy va sanatshunoslik ma'lumotlariga qaraganda Dyurerlar tomonidan bir qator nazariy va amaliy qo'llanmalar yaratilgan.

Rossiyada 1970 yillarga kelib umumiy o`rta ta'lim maktablarida tasviriy san'atni o`qitish mazmunini to'g'ri belgilash va uni takomillashtirish borasida bir qator olim va rassomlar guruhi paydo bo'ldi. Bulardan biri badiiy tarbiya ilmiy-tadqiqot instituti tasviriy san'at laboratoriyasining mudiri, professor B.P.Yusov, ikkinchisi Rossiya maktablar ilmiy-tadqiqot institutining tasviriy san'at laboratoriyasining mudiri, professor V.S.Kuzin, uchinchisi Sobiq Ittifoq rassomlar Uyushmasining kotibi, uyushma qoshidagi estetik tarbiya komissiyasining raisi rassom B.M.Nemenskiy edi.

Ular mustaqil ravishda alohida-alohida olim va metodistlar guruhini tashkil etib, tasviriy san'atdan sinov dasturlarini yaratdilar.

Birinchi va uchinchi gurux olimlari tomonidan tuzilgan dastur «Tasviriy san'at va badiiy mehnat» deb nomlanib, u I-X sinflarda o`qitish uchun muljallangan edi. B.P.Yusov rahbarligida tuzilgan dastur har bir sinfdan bu o`quv predmetini ikki soatdan o`qitilishini nazarda tutgan edi.

I.S.Kuzin rahbarligida tuzilgan dastur esa 1-7-sinflarda haftasiga 1 soatga mo'ljallangan edi. Bu dasturlar 1985 yillarga qadar Sobiq Ittifoqining undan ortiq maktablarida sinovdan o'tkazildi. Bu dasturlar katta ijobiy-natijalar berganligiga qaramasdan amaliyotga joriy etilmadi. Biroq, undagi ayrim il g'or g'oyalar yangi tuzilgan dasturlarda o`z ifodasini topdi.

Rossiyada 1970-2000 yillar davomida olib borilgan ishlar mazmuni turli-tuman bo'ldi. U estetik va badiiy tarbiyaga doir xalqaro, federatsiya tifoidea ilmiy-amaliy anjumanlar o'tkazish, ilmiy-metodik tupamlar nashr etish, o'quvchilarning ijodiy ko'rgazmalarini tashkil etish yunalishlarida amalga oshirildi.

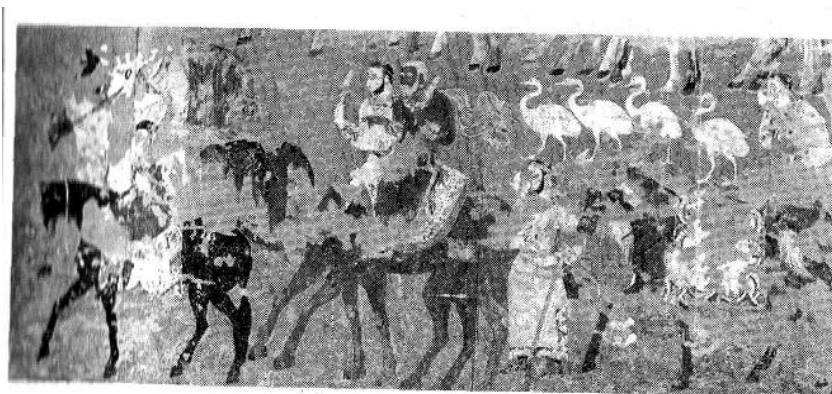
1.2.O`zbekistonda tasviriy san`atni o`qitilishi

O`zbek halqi o`zining qadimgi tasviriy, amaliy, me'morchilik san'atlari va madaniyati bilan faxrlansa arziydi. Chunki, O`zbekiston xududida eramizdan avval ham tasviriy san'atning rangtasvir, haykaltaroshlik turlari va me'morchilik nihoyatda rivojlangan bo`lib, ularning namunalari Varaxsha, Afrosiob, Xalchayon, Tuproq qal`a, Bolalik tepa, Ayrtom, Dalvarzin tepa, Fayoz tepa, Qo`yqirilgan qal`a, Ajina tepa, Teshik qal`a va boshqa bir qator joylardan topilgan. Yana shuni ham qayd qilish lozimki, bu asarlar eramizdan avvalgi 4-1-asrlarda yaratilgan bo`lib ularning yoshi 5-6 ming yilga to`g`ri keladi. Bu asarlarning badiiyligi hozirga zamon rassomlari va xaykaltaroshlarining asarlaridan qolishmaydi desak mubolag`a bo`lmaydi. Bundan yuksak badiiy saviyadaga asarlarni usha davrda to`plangan ilg`or tajriba, tasviriy san'at maktablarisiz yaratish mumkin emas. Ma'lumki, san'at bir necha avlodning ko`p yillar davomida shakllangan an'analari, ustaning shogirdga o`tkazgan bilimlari asosidagina taraqqiy topadi. Bu esa so`zsiz umumiy badiiy ta'lim yunalishida bo`lmasa ham, kasbiy badiiy ta'lim shaklida rivojlanganligadan dalolat beradi. Ma'lum davrlarda O`zbekiston xududidagi san'at taraqqiyotida uzilishlar ruy berganligining sabablari, Iskandar Zulqaynar, mo`g`illar, arab, rus istilollariga borib taqladi. Amir Temur mustaqil davlat tuzgan davrda tasviriy san`atning miniatyura turini gullab-yashnagani xam buning yaqqol dalilidir. Amir Temur davrida miniatyura va kitob grafikasi shunchalik tez rivojlandiki, u na faqat Sharq, hattoki Evropa mamlakatlari san'atiga xam o`z ta'sirini ko`rsatdi. Natijada, Samarqand, Buxoro, Xirotda miniatyura maktablari bilan bir qatorda Bog`dod, Tabriz, Sherof, Ozarbayjon, Hind, Isfaxon, Turk miniatyura maktablari xam shakllandi va rivojlandi.

Mazkur miniatyura maktablari rassomchilikdan kasbiy ta'lim yo`nilishida rivojlangan bo`lsada, lekin ulardan umumiy ta'lim tizimidagi tasviriy san'atni o`qitishda bimalol foydalansa bo`ladi. Xususan, umumiy o`rta ta'lim maktablari uchun tayyorlangan dasturlarda san'atshunoslik asoslari, rangtasvir va kalamtasvir ishlash, naturaga qarab tasvirlash, borlikni idrok etish bo`limlari mavjud bo`lib, kasbiy badiiy va umumiy badiiy ta'lim tizimlari o`rtasiga qat'iy chegara qo'yib

bo'lmaydi. Tasviriy san'atning nazariy asoslari xisoblangan rang, hajm, perspektiva, kompozitsiya asoslari kabilar, ham kasbiy, xam umumiy ta'lim tizimida o'rganiladi. Faqat tasviriy san'atni o'qitilishida talaba va bolalarning yoshlari, idroki, psixologik xususiyatlari, tasviriy malakalari hisobga olinishi lozim, xolos.

Tasviriy san'at tarixida buyuk naqqosh va musavvir Kamoliddin Behzodga Xirotnik Mirak naqqosh ustozlik qilgani, unga minatyura rangtasviri sirlarini o'rgatgani haqida ma'lumotlar bor.

Shuningdek, ustoz Mirok, naqqoshning Xirotnik "Nigoristoni" (San'at akademiyasi) bo'lganligi va unda Kamoliddin Behzod tarbiya olganligi ham ma'lum.

Professor Orif Usmonov o'zining «Kamoliddin Behzod va uning naqqoshlik maktabi», nomli kitobida Behzod Tabrizda yashagan vaqtda nafis tasviriy san'at maktabini yaratganini qayd qiladi. U yerda musavvir o'z atrofiga eng istedadli yoshlarni to'plagan va ularga san'atining sir-asrorlarini o'rgatgani va Tabrizda Sulton Mudhammad, Mirzo Amir, Oko Mirak, Muzaffar Ali, Sulton Mudhammad Nur, Shomuxammad Nishopuriy, Yusuf Mullo Mir Ali, Rizo Abbosiy, Maxmud Muzaxxib, Mavlono Yoriy Xasan Bag'dodiy, Abdulla Sheroziy, Darvesh Mudhammad, Mir Sayd Ali, Kosim Ali, Xeraviy singari unlab iste'dodli musavvirlarni tarbiyalaganligini yozadi. Uning shogirdlari Behzodning tasviriy san'at uslubini davom ettirganlari ham rasmiy ma'lumotlardan ayon.

O'zbekistonda hozirgi zamon ta'lim tizimining paydo bo'lishi XX asrning birinchi choragiga to'g'ri keladi. Rossiyada Oktyabr inqilobi so'zsiz uning mustamlakasi hisoblangan Turkistonga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Yangi tuzum

o`zini ko`rsatish maqsadida e'tibordan chetda qolgan chorizimning mustamlaka o`lkalariga e'tibor qaratdi. Shu maqsadda u bir guruh fan va madaniyat vakillarini Turkistonga yubordi. Shulardan bir guruxi Sankt Peterburg va Moskvalik rassomlar edilar. Ularning bir qismi ijodiy ish bilan shug`ullansalar, ayrimlari yoshlar badiiy ta'limiga o`z e'tiborlarini qaratdilar. Bu rassomlar Turkiston yirik shaharlarida badiiy studiyalar tashkil etdilar, o`z asarlarining ko`rgazmalarini o`tkazdilar.

1918 yilda Toshkentda badiiy kommuna ochiladi, bir yildan keyin Samarkandda Turkiston o`lka badiiy halq maktabi ishga tushadi. 1920 yilda Andijonda rangtasvir maktabi, Yangi Buxoroda san'at tugaragi tashkil etildi, musulmonlar uchun tasviriy san'at kurslari ochildi. Bir yildan so`ng respublikada badiiy maktab va studiyalar soni 29 taga etdi va unda shug`ullanuvchilar soni 500 kishidan oshib ketdi. 1921 yil kuzida ochilgan badiiy politexnikumda 170 o`kuvchidan 150 tasi o`zbeklar edi.

II–BOB. O`QUVCHILARNI TASVIRIY SAN`ATGA QIZIQTIRISH.

Tasviriy san'at darslarining muvaffaqiyati ko'p jihatdan bolalarni fanga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirish va doimiy ravishda uni oshirib borishga bog'liq. Fanga qiziqishi bo'lmagan boladan yaxshi natija kutib bo'lmaydi. Shuningdek, o'quvchi darsdan birorta natijani ongli ravishda olganida hamda unga ega bo'lishga ishonch hosil qilgandagina fanga qiziqish paydo bo'ladi.

Tasviriy san'atda o'quvchilarning qiziqishlarini oshirishning bir qator yo'llari mavjud:

- san'atning mohiyatini bolalar ongiga singdirish;
- mashhur san'at namoyondalarining hayoti va ijodi yuzasidan suhbatlar o'tkazish, filmlar namoyish etish, albomlar tayyorlatish;
- ozgina bo'lsa ham bolalarni erishgan yuto'qlarini qayd qilish va rag'batlantirish, ularning ibratomuz ishlarini sinfdagi barcha o'quvchilarga namoyish etish;
- qiziqarli bo'lgan san'at asarlari haqida suhbat va munozaralar o'tkazish;
- muvaffaqiyatga erishgan o'quvchilarning ishlaridan ko'rgazmalar tashkil etish, ularning ishlarini tuman, shahar, viloyat ko'rgazmalariga tavsiya etish;
- har bir darsda o'qituvchi bolalarga yangi bilim, tushuncha va malakalar berishi;
- tasviriy san'at darslarini uyin, musobaqa tarzida tashkil etish (viktorina, krossvord, chaynvord echish);
- bolalarning tasviriy ijodi uchun ko'proq ularni qiziqtirgan mavzularni tavsiya etish. Ayniqsa, ertaklar, hikoyalar, multiplikatsiya filmlar asosida dengiz tubiga va boshqa planetalarga hayoliy sayosat mavzularida rasm chizdirish;
- bolalarning tasviriy faoliyatlari uchun ma'lum miqdorda erkinlik berish. Bunda kuproq o'quvchilarni qiziqtiradigan mavzular nazarda tutiladi. Xususan, ular qush va hayvonlar hayotidan olingan mavzulardir. Sport mavzulari, kasbkorga doir mavzular, jang mavzulari, afsonaviy mavzular dam bolalarda katta qiziqish orttiradi;

- darsda muammoli vaziyatlar hosil qilish orqali dars o'tish. Bunda bolalarning imkoniyatlarini hisobga olish muhim. Berilayotgan muammoli toshpiriqlar bolalarni zeriktirmasligi va qiynab qo'ymasligi lozim;

- bolalarni yirik muzey va ko'rgazmalarga olib borish;

- mashhur san'atkorlar bilan uchrashuvlar o'tkazish v.b.

Quyida o'quvchilarni tasviriy san'atga qiziqtirishning ayrim shakllari haqida batafsilroq tuxtalamiz.

2.1. Qiziqarli mavzular tanlash

Tasviriy faoliyat uchun qiziqarli va sermazmun mavzular tanlash o`quvchilarning tasviriy san'atga bo`lgan qiziqishlarini yanada orttiradi. Shu sohada olib borilgan tadqiqotlar va maktablarda kuzatishlar shuni ko`rsatadiki, bolalar qiziqarli mavzular asosida rasmlar ishlaganlarida ularning ishlari mazmunliroq va sifatliroq bo`ladi. Bu borada kompozitsiya mashg`ulotlari alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, «Havo jangi», «Suv osti dunyosi», «Ippodromda», «Dorboz bola», «Xayvon o`rgatuvchi», «Buron», «Sirkda», «Xayvonot bog`ida» va boshqa shu kabi mavzular bolalar uchun nihoyatda qiziqarlidir.

Shuningdek, sport, fantastikaga oid mavzular ham o`quvchilarda zur qiziqish orttiradi. Ayniqsa, xokkey, futbol, boks, tennis kabi uyinlar asosida rasmlar ishlash topshiriqni muvaffakiyatini ta'minlashga asos bo`ladi. Bu tabiiy albatta, chunki bolalar uyinining bu turlariga qiziqadilar, u bilan shug`ullanadilar, bunday uyinlarni televizor ekranlarida tez-tez tomosha qiladilar. Natijada, uyin yoki tomoshadan olgan taassurotlari bolalarning tasavvurida uzoq vaqtgacha yaxshi saqlanadi.

Sport bolalarning kundalik faoliyatlari bilan bog`liq bo`lganligi uchun dam tasviriy faoliyatga samarali ta'sir ko`rsatsa, afsonaviy mavzulardagi obraz va ko`rinishlar o`zining originalligi (shakl, rang, mazmun) bilan qiziqarlidir. Ma'lumki, bolalar o`z tasviriy faoliyatlarida original, mazmunli rasmlar ishlashga qiziqadilar. Bunga bolalarni afsonaviy mavzudagi asarlarning mazmuni, katta tezlikdagi va turli shakldaga raketalar, boshkqa planetalardagi qaytarilmas ko`rinish va mavjudotlar, ularning transport vositalari, tog`lar, usimlik va daraxtlar ilhomlantiradi.

Ayniqsa, fazodaga g`ayri tabiiy, aql bovar qilmaydigan ranglar bolalarni hayratga soladi. Ayniqsa devlar, kentavrlar, suv parilari, aj-darlar va boshqa shu kabi afsonaviy xayvonlar hayotidan olingan rasm va haykallar ishlash kompozisiya mashg`ulotlarida yaxshi natijalar beradi.

2.2. O`yin va sarguzasht tarzida o`tiladigan mashg`ulotlar

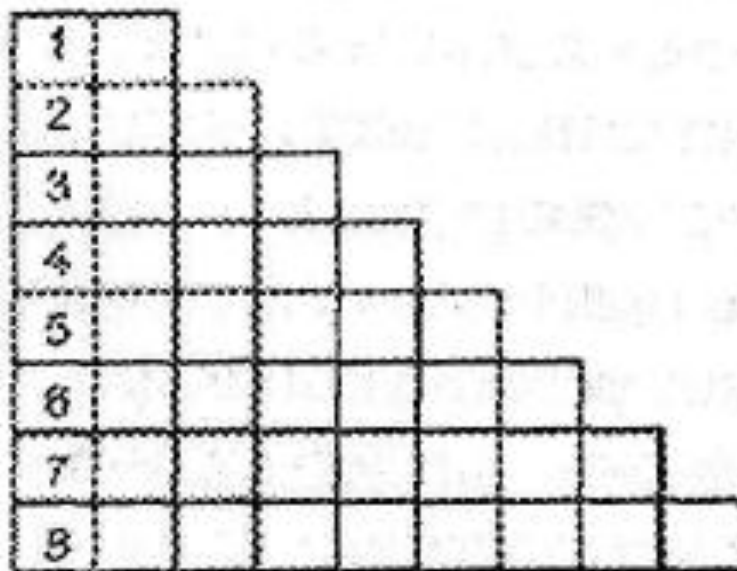
O`quvchilarni fanga qiziqtirishda mashg`ulotlarni uyin va sar-guzasht tarzida tashkil etish katta ahamiyatga ega. Qiziqtirishni bunday shaklining quyidagi yullari mavjud:

1). Tasviriy, amaliy va me'morchilik san'atiga oid chaynvord, krossvord, viktorinalar, testlar ishlatish. Bular musobaqa, individual tarzda bo`lishi mumkin.

G-krossvordi

(Gorizontal bo`yicha)

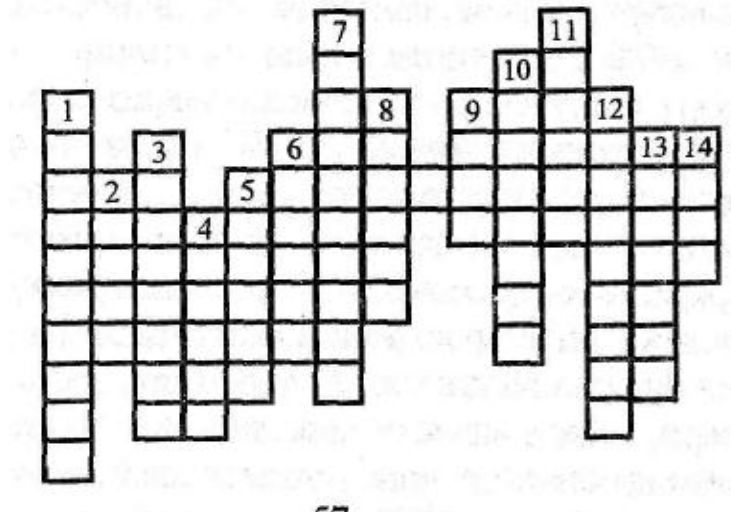
1. Rus rassomi.
2. O`zbekiston rassomi.
3. Nemis shoiri va san'atshunosi.
4. Frantsuz rassomi.
5. Rus rassomi.
6. Italiya rassomi.
7. O`zbekiston xaykaltaroshi.
8. Rus xaykaltaroshi.

San'at krossvordi

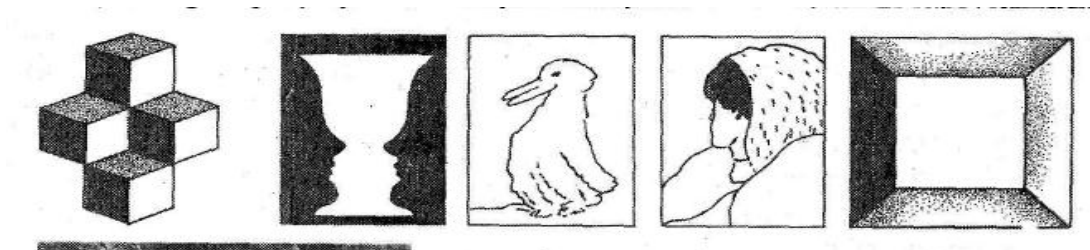
(vertikal bo'yicha)

Tasviriy san'atga doir ushbu krossvordni echsangaz gorizontal qatorda qaysi harf bilan boshlansa, usha bilan tugallanadigan san'at turini o'qiysiz. Siz topadigan harflar xam qaysi harf bilan boshlansa, shu so'zlar bilan tugallanilishi lozim.

1. Amaliy san'at turi.
2. Mikelanjelo asari.
- 3 Rus rassomi.
4. O'zbek rassomi.
5. Rus haykaltaroshi.
6. Amaliy san'at ustasining kasblaridan biri.
7. O'zbek rassomi.
8. O'zbek rassomi.
9. Rassomni ishlatadigan material.
10. Rassomning ish quroli.
11. Amaliy san'atda ishlatiladigan deshvoriy bezak.
12. Tasviriy san'atdagi oqim.
13. Naqsh turi.
14. Amaliy san'atda nusxa ko'chirishda ishlatiladigan atama.

2.Sarguzasht asosida o`qitish. Bunda bolalarni suv osti dunyosiga, boshqa sayyoralarga, afsonaviy hayvonlar makoniga hayoliy sarguzashtli sayohat qilinadi va shu asosda bolalar tasavvurdan rasm ishlaydilar.

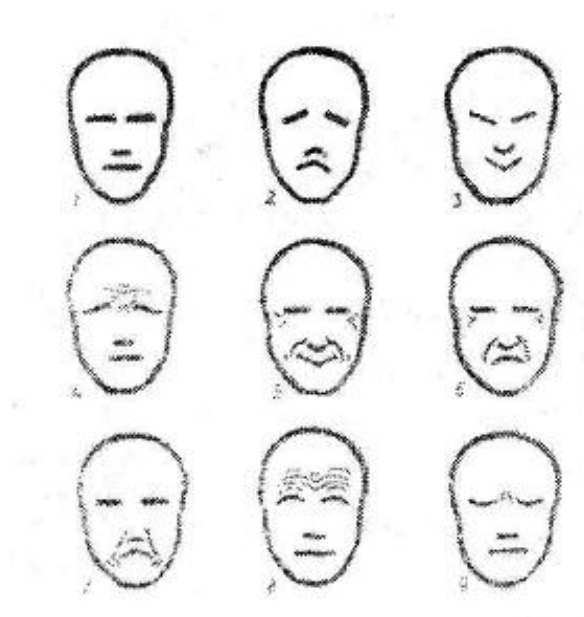

3.O`quvchilarni qiziqtiradigan sohalar asosida tasvirlar ishlatish. Masalan, bolalarni qiziqtiradigan sportning u yoki bu turlari buyicha, qush va hayvonlar hayoti mavzularida, bolalarni yoqtiradigan kasblari haqida.

4.Tayyor rasmdagi kamchiliklarni topish, ularni to`ldirish, rasmda ko`rinmaydigan narsa va hodisalar tasvirini topish.

5.M.Dyubalyuning kishi yuzining turlicha psixologik holatdagi teri mushaklarining qisqarishini ko`rsatuvchi sxematik ko`rgazmalilikni o`quvchilarga namoyish etilishi ularda kizikish orttiradi.

1. Xotirjamlik.
2. Qayg`u.
3. Quvonch.
4. Dard-alam.
5. Kulgi.
6. Yig`i.
7. Nafrat.
8. Dikkat.
9. Uylash.

XULOSA

Mustaqillikka erishganimizdan so`ng, O`zbekistonda ta`lim sohasida keng imkoniyatlar ochildi, vatanimizning halqaro sahnadagi muvaffaqiyati, obro`u e`tibori va o`rni milliy o`zligimizni anglashda, Tasviriy san`at fanlari etakchi mavqe kasb etib, har bir fuqoroning mamlakat taqdiri uchun mas`ullik hissini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Yuqorida bayon etilgan fikrlardan xulosa shuki, talabalarga boshlang`ich sinflardan boshlab Tasviriy san`at mashg`ulotlarini ham amaliy, ham ilmiy–nazariy jihatdan yaxshi o`qitilishi shart.

O`tmish tarixdan aniq ma`lumki, qadimda buyuk rassomlar tasviriy san`atning ilmiy asoslarini qo`llash natijasida, katta yutuqlarga erishganlar.

Bularni talabalarga o`qitishda didaktiv prinsiplarning asosiysi hisoblangan–ilmiylik prinsipi yetakchi o`rin egallashi lozim.

Men o`zimning kurs ishimda tasviriy san`at haqidagi umumiy tushunchalarni bayon etdim Shu bilan birga tasviriy san`atga doir bir nechta misollarni ko`rsatdim. Men o`z kurs ishimda oldimga qo`ygan maqsadimga erishdim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati

1. N. Abdullaev. San`at tarixi. 1 – tom. –T.: “O`qituvchi”. 1986.
2. B. Azimova. Natyurmort tuzish va tasvirlash. -T.: “O`qituvchi”. 1984.
3. B. Boymetov, S. Abdirasilov. Chizmatasvir. –T.: G`ofur G`ulom-matbaa ijodiy uy. 2004.
4. R. Xasanov. Maktabda tasviriy san`at o`qitish metodikasi. -T.: “Fan”.2004
5. S. Abdirasilov. Tasviriy san`at atamalari. -T.: Nizomiy nomli TDPU. 2003.
6. B. Boymetov. Portret qalamtasviri. -T.: Nizomiy nomli TDPU. 2001.
7. В. С. Кузин. Психалогия. – М.: “Вешшая школа”. 1982. искуства в школе. М. “Просвещение”. 1980.
8. R.Hasanov Maktabda tasviriy san`atni o`qitish metodikasi. T.: Fan. 2004
9. www.nbgf.intal.uz